

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Михайло Михайлович БІДНАРЧУК,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

У ст. 59 Конституції України закріплено право кожного на професійну правничу допомогу. Разом із тим у вказаній нормі закону визначається, що у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Також зазначається, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1]. Відповідно до ст. 59 Конституції України, право на правову допомогу варто трактувати як гарантовану державою можливість кожної особи, незалежно від характеру її взаємовідносин із державними органами, місцевими органами самоврядування, громадськими об'єднаннями, юридичними чи фізичними особами, вільно та без незаконних обмежень отримувати необхідну допомогу з правових питань у бажаному обсязі та формі. За окремих обставин, визначених законодавством, така допомога може надаватися безкоштовно. Ця конституційна норма має фундаментальне значення для формування принципів рівного доступу до правосуддя [2, с. 4]. Саме закріплення права на правову допомогу у Конституції України свідчить про зобов'язання держави щодо його забезпечення та реалізації. Це конституційне право набуває значення інструменту захисту, що покликаний гарантувати можливість кожної особи відстоювати свої інтереси в правовому полі [3, с. 1]. При цьому конституційне право на правову допомогу забезпечується в тому числі й у сфері кримінального процесу. Як наголошує Т.В. Омельченко, «конституційні гарантії прав і свобод людини в сфері кримінального судочинства – це закріплені в Конституції України правові положення (юридичні засоби), що регламентують право кожного звернутися за захистом порушених прав до певних державних органів і їх обов'язок реагувати відповідним чином, встановлюють принципи процесуальної форми розслідування і розгляду кримінальних справ, закріплюють основи правового статусу суб'єктів процесу, надають можливість зацікавленим особам брати активну участь у судочинстві, визначають порядок і міру можливого обмеження конституційних прав і свобод з метою встановлення обставин вчиненого злочину» [4, с. 14]. Особливе місце серед таких конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі відводиться праву на правову допомогу, яке, як ми вже відзначали – є родовим по відношенню до права на захист, який в свою чергу, є формою правової допомоги. На підставі цього вважаємо, що конституційні положення ст. 59 Конституції України безумовно поширюються на забезпечення права на захист, зокрема, на стадії досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Загалом право на захист має низку характерних ознак, що визначають його природу, зміст та конституційні засади. У цьому контексті слушною видається точка зору, яку пропонує С.С. Калинюк. Зокрема, наголошується на

тому, що право на отримання правової допомоги, закріплене в Конституції України, належить до фундаментальних, тобто конституційних прав і свобод [5, с. 7]. Зміст конституційного права на правову допомогу охоплює низку ключових аспектів, які визначають його місце у системі предметів конституційного правового регулювання. Зокрема: 1) норма Конституції щодо права на правову допомогу має установчий характер; 2) це право є складовою правового інституту основних прав і свобод людини і громадянина, що формує основу правового статусу особи; 3) положення про правову допомогу у Конституції виступає як правовстановлююча норма; 4) характерною особливістю закріплення даного права є те, що воно було оформлене матеріальними конституційними нормами; 5) право на правову допомогу має абсолютний характер і не підлягає обмеженню; 6) конституційне положення щодо права на правову допомогу має уповноважуючий, а не зобов'язуючий характер [5, с. 7].

Окрім того, згідно зі ст. 64 Основного Закону права, передбачені, зокрема, ст. 59 Конституції України, не можуть бути обмежені, в тому числі й в умовах воєнного або надзвичайного стану [1]. Офіційне тлумачення положень статті 59 Конституції України надає й Конституційний Суд України. Так, у рішенні по справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 № 13-рп/2000 визначено, що: «відповідно до положень ч. 2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Конституція України гарантує права і свободи людини і громадянина (ч. 2 ст. 22), які не можуть бути обмежені за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками (ч. 2 ст. 24). Права і свободи є основним елементом правового статусу людини і громадянина. Діставши закріплення в Конституції України, права і свободи визначають міру можливої поведінки людини і громадянина, відображають певні межі цих прав і свобод, можливість користуватися благами для задоволення своїх інтересів» [7]. Конституційний Суд України наголошує на тому, що з метою забезпечення реалізації закріплених прав і свобод людини і громадянина Конституція України встановлює відповідні правові гарантії. Однією з таких конституційних гарантій і є право на правову допомогу, а саме – можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги [8]. Більше того, як зазначається в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 № 23-рп/2009: «конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Серед функцій такого права у суспільстві слід окремо виділити превентивну, яка не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й, насамперед ,

спрямована на попередження можливих порушень чи незаконних обмежень прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб» [6].

Таким чином, ключовим положенням щодо забезпечення права на захист в умовах дії правового режиму воєнного стану є саме конституційне положення, що у таких умовах це право не може бути обмежено. На практиці це означає, що держава зобов'язана забезпечити особі рівні можливості (у порівнянні із здійсненням кримінального провадження в мирний час) щодо реалізації будь-яких процесуальних прав пов'язаних із її захистом від кримінального переслідування. І, власне, це ставить перед державою великий виклик. Особливо щодо забезпечення належного функціонування адвокатури на території ведення бойових дій та доступності захисників до підзахисних. Наприклад, забезпечення права на зустріч затриманої особи із обраним ним захисником до першого допиту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Данилевська Ю.О., Павлик Л.В., Петрович З.З., Цмоць У.О. Право особи на безоплатну правову допомогу: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.
3. Личко В.С. Поняття та види правової допомоги в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12. 00.01. Одеса, 2013. 24 с.
4. Омельченко Т.В. Конституційне право на правову допомогу і його реалізація на досудових стадіях кримінального процесу: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2004. 216 с.
5. Калинюк С.С. Інститут адвокатури в механізмі реалізації права людини і громадянина на правову допомогу: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Ужгород, 2015. 14 с. 7
6. У справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу): рішення Конституційного Суду України від 30.09.2009 № 23–рп/2009. Офіційний вісник України. 2009. № 79. Стор. 62. Стаття 2694. Код акта 48122/2009.
7. У справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника): рішення Конституційного Суду України від 16.11.2000 № 13–рп/2000. Офіційний вісник України. 2000. № 47. Стор. 109. Стаття 2045. Код акта 17236/2000.